

A TATAI NÉPFŐISKOLA

JANUÁR ELSŐ FELÉBEN kéthetes népfőiskolái tanfolyamot rendezett Tatán a Magyar Közigazgatástudományi Intézet, karöltve Komárom vármegye Népművelési Bizottságával.

A tanfolyam létrehívói előtt a finn nép példája lebegett, amely népfőiskolái révén emelkedett az általános műveltség, a nemzeti öntudat és egység nálunk ma még elképzelhetetlenül magas fokára. Szélesebb látókörű, nagyobb tudású, öntudatosabb magyar földműveseket akartak itt is nevelni a harminc főnyi résztvevőből, hogy mindegyikük majd okosan és a közösség érdekeinek megfelelően vezethesse a maga, esetleg falujának életét.

A munka nem véletlenül kezdődött a tatai járás területén. A Közigazgatástudományi Intézet évek óta dolgozik a járásban, és éppen a tanfolyamot megelőzően jelent meg nyomtatásban a járás minden viszonyára kiterjedő, részletes helyzetmegállapító tanulmánya. A tanfolyam előadói elsősorban ezekből a járásban minden községet részletesen ismerő szakemberekből kerültek ki. Így előadásaikban sohasem kellett általánosságokra hivatkoznunk, helybeli, mindenkitől jól ismert példákon magyarázhatták meg a dolgokat.

Bár Magyarországon több próbálkozás történt már egy magyar népfőiskolái típus kitermelésére, ez mindezideig nem sikerült. Ugyanis az összes eddigi kísérletek felekezeti alapon indultak meg. A tatai népfőiskola volt az első, amelynek célja éppen az volt, hogy különböző vallású, más-más viszonyok között élő magyarokat hozzon össze.. Mert a vezetőségnek meggyőződése volt, hogy az egységes életet nem lehet faktorokra széjjelzabaldalni, mert akkor csak torzképet kaphatunk.

A résztvevők elsősorban járásbeliek voltak, azonban nyolc legényt hívott a vezetőség a vármegye csallóközi részéből is. Tette ezt azért, hogy az utóbbi évek folyamán egymástól elszigetelve felnőtt gazdai fjak találkozzanak, megismerjék egymást és egységbe forrjanak. Vallásilag sem voltak egységesek. 18 római katolikus mellett 11 református, 1 evangélikus

volt, és jó előre ki kell jelentenünk: sem a vallás, sem semmi más miatt a legkisebb nézeteltérés vagy zavar sem merült föl.

A tatai járásban nagy számban vannak nemzetiségi falvak, elsősorban németek, kisebb számban tótok. Ezért a vezetőség egyik-másik nemzetiségi községből is hívott résztvevőket. Arról, hogy ezek a tanfolyam magyar szellemiségét veszélyeztethessék, szó sem lehetett, már csak csekély számuk miatt sem. A tanfolyam élete azonban így közelebb állott a valóságban nemzetiségi gyűrűvel körülvett magyar falvak életéhez; magyarok és nemzetiségek megismerhették egymást. Azonkívül bizonyos egységesítő küldetés gondolata is lebegett a vezetők szeme előtt. Nem nyelvi asszimilációra gondoltak — a megjelentek mind tökéletesen beszéltek magyarul —, hanem szellemi összehangolásra. Nem arra, hogy a más nyelvűekből két hét leforgása alatt magyarokat gyúrjon, hanem arra, hogy tudatosítsa bennük azt az évszázadok alatt végbement változást, amit a magyarsággal való együttélés, a magyar föld és éghajlat szokásaikban, műveltségükben, életmódjukban előidéztek. Megmutatni nekik, hogy egész életformájukban, gondolkozásukban nagyon megváltoztak és egészen közel állanak a magyarsághoz.

Tekintve, hogy még sokáig nem leszünk abban a helyzetben, hogy minden falusi lakos népfőiskolát végezhesen, erre a tanfolyamra elsősorban olyanokat válogatott a vezetőség, akik a jövőben a falvak vezetői lehetnek. Ezzel egyszeriben vagyoniilag és társadalmilag is szűk térre korlátozta a résztvevőket, hiszen a falvakban elsősorban — kevés kivételtől eltekintve — a módosabb gazdák a hangadók. A résztvevők majdnem egészükben ebből a feltörekvő, aránylag jómódú rétegből kerültek ki. A legértelmesebbet küldte el közülük minden falu.

Vegyes volt iskolázottságuk is. Csak hat elemije volt 22-nek. Háromhónapos gazdasági tanfolyamot végeztek hatan, kétéveset ketten. Hárman pedig a középiskolából is végigjártak két, illetve ketten négy osztályt. Az aránylag jobb módúak, magasabb iskolázatásnak volt természetes következménye, hogy közülük egyesek, főképpen az ipartelepek közelében élők a polgárosodás felé is megtették az első lépéseket. Ezek már nem parasztok, a szó tisztántúli értelmében.

A résztvevők többsége — 24 a 30-ból — 25. és 35. életéve között volt. Ez a kor, a tapasztalat szerint, a legalkalmasabb a népfőiskola szempontjából, mert e korban a falusi már nem gyerekember, legtöbbjük a maga gazdája is s a tanultakat mindjárt a gyakorlatban is megvalósíthatja. Fiatalabb korban rendszerint nincs még meg bennük a kellő komolyság, az öregebbek pedig már nem fogékonyak új eszmék iránt.

Két hét rövid idő, mégis sokat lehet alatta végezni. Az állandó együttlét, együttlakás — ami nélkül a tanfolyam semmi sikert sem ért volna el — igazán testvéri közösségbe olvasztotta a több felől jött, vallásában sem egységes társaságot. A népdalok, az önkéntelenül felvetődött lelki problémák együttes megbeszélése, a baráti beszélgetések mindennél erősebb kapcsolást fűzték egybe a résztvevőket.

Az internátusi életben váltott szolgálattal mindenben maguk szolgálták ki magukat. Közös hálóteremben, ágyban háltak s mind lakásuk berendezésében, mind az egész kéthetes életben a szerény adottságokhoz képest azon volt a vezetőség, hogy bizonyos fokú igényességre nevelje őket. Ez a polgárosodást szolgálta. Megadni nekik a módot és utat, hogyan emelkedhetnek a csődbe jutott paraszti életformából egy magasabb polgári szintre, anélkül, hogy ezzel együtt járna a föld és a falu megtagadása. Nagyszerű hatással volt félszeg félénkségük eltüntetésére az is, hogy az egész tanfolyam alatt a község legelőkelőbb vendéglőjében étkeztek, ahová azelőtt, ha bebetévedtek a járási székhelyre, be sem igen merték tenni lábukat.

Nagy gondot fordított a vezetőség a jellem és öntudat fejlesztésére. A nap, ima után, régmúlt korok nagy magyarjainak írásaiból vett idézettel kezdődött. Egy Széchenyi, Zrínyi vagy Nádasdy szavával mutattuk be a magyarság állandó sorskérdéseit, az összetartás, egyetakarás szükségét, az öntudatos magyarokban, kiművelt emberfőkben való nagy hiányt. Este pedig beszélgetések közben az önzetlen, akaratéros emberekben való hiányról volt szó, s arról, hogy jellem nélkül a legnagyobb tudás sincsen semmi haszonnal.

Öntudatban először is magyar és paraszti öntudatra akarta őket ébreszteni a tanfolyam. Nemcsak büszke múltjukkal ismertette meg őket, kiemelve, hogy volt idő, amikor csak ők őrizték a magyar nyelvet és hagyományokat, de a mindedig megvetett népi tudás és népi hagyományok ősiségét és halhatlan magyar értékét is kiemelte. Utólag visszatekintve talán azt mondhatjuk, erre az öntudatra ébresztésre van leginkább szükség. Mert azt, hogy mit jelent magyarnak lenni, ha a tataiak nem is, de a csallóköziek ugyanám tudták és érezték. Azonban arról, hogy parasztnak lenni büszkeség, mert a magyarság fenntartásában és előrehaladásában talán mindenkinél nagyobb érdemei vannak, erről még egyikőjük sem hallott sohasem. Népi műveltségüket, hagyományukat eddig csak becsmérelni hallották, azt hogy annak megtartása nemcsak hogy nem káros a haladásra, de a magyar műveltség szempontjából elengedhetetlenül szükséges is, ezt most hallották először.

Naponta négy előadás volt. Ezeket tárgykör szerint két csoportba oszthatjuk. Az egyikbe az általános tudnivalókat vehetjük, a másikba a különleges földműves szakdolgozatokat. Az elsőbe tartoztak a történelem és az irodalom. Hangsúlyoznunk kell, hogy éppen a történelem ismertetésénél mindent az egységes magyarság szemével néztünk s nem felekezeti vagy osztályszemlélettel. Irodalomban csak teljes értékűt, klasszikust kaptak. Bizonyosodott, hogy nem az irodalmi remekművek haladják meg a nép értelmét, hanem éppen azok a nép számára készült tehetségtelen és kontár ponyvák maradnak számára megközelíthetetlenek és érthetetlenek. Nyugodtan állíthatjuk, hogy Az Ember Tragédiáját éppen úgy megértették, ahogy Ady vagy Mécs László munkáit. A közigazgatásban, természetrajzban, közegészségügyben, földrajzban és néprajzban való általános tájékozódás tartozik még ebbe az első csoportba. A szaktanulmányok közé sorolhatjuk a gazdasági életről, a termelési ágak egymásra utaltságáról, a szövetkezeti rendszerről, az állattenyésztésről és az istállózásról, a talajművelésről, meg más az ő életükkel szoros összefüggésben lévő kérdésekről szóló előadásokat.

Az előadások nem kötöttek, hanem szabadok voltak, jellegük legtöbbször inkább beszélgetésszerű volt. De a szorosán vett tanórákon kívül naponta még három óra állt rendelkezésre a hallottak együttes megbeszélésére, összefoglalására, a homályosabb pontok megvilágítására, kérdések fölvetésére. Ezeket a megbeszéléseket legtöbbször maga az előadó vezette.

Az előadói gárda, ahogy már említettük, a lehető legjobb volt. Nemcsak azért, mert a maguk szakmájában elsőrangúan felkészült szakemberek voltak, hanem mert a résztvevők faluját is egészen részletesen ismerték. Ezt mint egyik legfontosabb tanulságot eltehetjük a jövőre: csak az általános műveltség és szaktudás teljes birtokában lehet bárki is jó népnevelő, különben elvész az özőnével felé zúduló kérdések között. Ha kitérő válaszokat ad, mellébeszél, nagyon hamar észreveszik, és nemcsak az illetőben való bizalmukat veszítik el, de vége az iskola sikerének is. A résztvevők érdeklődése elsősorban a gazdasági kérdések felé irányult. Éppen ezért szükséges, hogy a tanfolyam állandó vezetői közül az egyik a mai gazdasági rend

egyetemes képviselője legyen. Legyen egyaránt jártas a termelés és értékesítés, a kereskedelem vagy az agrárpolitika kérdéseiben.

Ezekben foglalhatjuk össze a társi népfőiskola tanfolyam tanulságait. A vezetők és jelenvoltak egységes meggyőződése, hogy a tanfolyam sikerült, célját elérte. Két hét azonban rövid idő, a jövőben törekedni kell legalább egyhónapos iskolák rendezésére.

A népfőiskola gondolatával kapcsolatban most még egy kérdésre akarunk kitérni. Gyakran halljuk még manapság is, hogy magyar népünk nem akar művelődni, nem hajlandó a korral lépést tartani. Maradisággal, közönyvel és hajlíthatatlansággal vádolják anélkül, hogy ennek igazságáról meggyőződnenek. A következőkben néhány idézetet mutatunk be, éppen annak bizonyítására, hogy a fiatalabbak mennyire tisztán látják a maguk hibáit és mennyire el vannak tökélve a javításra. Láthatjuk ezekből a sorokból, hogy nem a tanulási vágy, hanem az alkalom hiányzik, elsősorban nem bennük, hanem középosztályunkban van a hiba, hogy műveltségben és életformában ennyire hátramaradtak.

A tanfolyam végén minden résztvevő írásban beszámolt arról, hogyan látja a maga faluját. Nem kérdésekre feleltek, tetszés szerint arról írtak, amiről akartak. Ezekből a dolgozatokból veszünk most ki egy-két mondatot, mindig szószerint idézve.

A legkülönbözőbb falvak képe bontakozik ki előttünk ezekből a dolgozatokból. A vergődő zsellérközség, Csenke mellett ott találjuk az egészen jómódú Felsőjányokot. Az egyikben a szántóföld több mint fele nagybirtok, a megmaradó 220 kat. hold szántó pedig 67 család kezén darabolódik szét 2—3 holdas részekre. A másikban a kereken 400 lélekből a legszegényebnek is saját háza s benne egy-két szarvasmarhája van. Aztán ott van Kömlőd, a hanyatló magyar nemesi község, melynek földjeit egyre nagyobb mennyiségben vásárolja a környező svábság. Dad a maga hanyatló gazdaságaival, egykézű családjával, vagy Bánhida, Felsőgalla egy jobban iparosodó népességével mind más-más arcot, világot tárnak az érdeklődő elé.

A jobbágykorszakban, de még később is majdnem egységes faluközösségnek ma már a legtöbb helyen a nyomát is hiába keressük. A legelső szó szinte minden dolgozatban erről, a belső egység hiányáról esik. A falvakon belül a születés, vallás és nagyon szétdarabolja az embereket egymástól sokszor mereven elkülönített osztályokba, melyek között a sorompó az átlag számára egy életen keresztül átléphetetlen. A legtöbb helyen nem látják be, hogy bár vannak ellentétek, érdekeik közösek.

A kaláka, az egymás dolgaiban való kölcsönös segítség ma már nincsen meg. A visszacsatolt Csenke, a legszegényebb község az egyetlen, ahol még legalább nyomát találjuk. 1931-ben az iskolát közös munkával építették föl, „a falu minden családja legalább húsz munkanappal, ingyen segítette” benne.

Az előforduló községek jórészt vegyes vallásúak, a legtöbb vizsály ezen kezdődik. Tarjánban meg éppen nemzetiségi vetélkedést takar a vallási vizsály, a református magyarság és a katolikus svábság között. Kecskéd lakossága „mind római katolikus vallású s úgy tiporja, gyűlöli egyik a másikat”. Ritka község Ekecs, ahol „a közös munkában osztály- és valláskülönbség nélkül vesznek részt egyformán”. Vagy Csenke, ahol „vezetőkben és tagokban megvolt az önzetlen munka. Tudták, hogy magyarok és szegények, egymásra vannak utalva”.

A községek többségére jobban illik a Vértesszőllősről írt jellemzés: „mindig a széthúzás, mindig a veszekedés, nem tudnak egyet érteni, s ezért nem lehet zöld ágra vergődni”. Héregen pedig úgy van, — de ugyan hol van másként? — hogy „akinek többje van két holddal, az már előbbrevalónak érzi magát a másiknál, azt lenézi és letorkolja, pedig talán többet tud”. Vértestolnán is „jó a nép, de van egy rossz tulajdonsága, nagy az irigység a népben. Mindenki magát böcsüli legtöbbször”. Vértessomlón, „a falu népe ahelyett, hogy összetartana, inkább széthúz. Örökös a veszekedés a faluban ... A teljesen vagyontalan és a vagyonnal

rendelkező egymással szembekerül, közös érdekeiket megvédeni nem tudják, egymásban nem a magyar testvért, hanem az ellenséget látják. Ennek a marakodásnak a hasznát azután egy harmadik látja.“

Miben látják a széthúzás okát? A régi nemesi múlt maradványai, a tudatlanság, sőt sokszor a nemzet vezetői is hibásak abban, hogy ez így van, mondják.

Kömlődön az ellentétek nagyobbak az átlagnál a nagyszámban élő bocskoros nemes utódok ma is nagyuramnak, nagyasszonyomnak szólítatják magukat, külön bált rendeznek, vadásztársaságuk van, jóllehet legtöbbjük ma már napszámos sorban él. Ebben a faluban így látják a helyzetet. „Községünk régi, úgynevezett nemesi község, ahol a kiváltságok érvényesültek, nem a tehetségek. Ma már ugyan nem olyan nagy mértékben, mint a múltban. De még ma is megvan az, hogy az emberben nem az embert, hanem a származást nézik, aminek azután az a következménye, hogy sem szellemi, sem gazdasági téren nem tudunk előre menni. Pedig akarnánk és szeretnénk tanulni.“

Naszályról beszélve úgy találják, hogy a széthúzás egyik oka az, hogy „községünkkel nem lehet dicsekedni, hogy az a műveltség tetőpontján állana“. Kecskéden is ez a helyzet, „nagyon el van maradva, illetve a műveltség foka igen alacsony“. Tarjánban a politika volna az óta a viszálynak, „mert sokfelé húznak. Van élet párti, nyilas párti és vannak párton kívüliek“. Majd hozzát teszi a beszámoló: „ezt nem nézem jónak, hogy ilyen sokfelé szakadtak, mert így sohasem fogják elérni közös céljukat. Mert még olyan úgynevezett sötét népek is vannak, kiket pénzen meglehet venni“.

Egyik megfigyelő leírja, hogy mesterségesen is szítják a viszályt olyanok, akiknek ebből hasznuk van. „Ha valami választások vannak, összeugratják a népet, ígérek fűt-fát, aztán amikor megvan a választás, nincsen semmi belőle.“

A községi vezetőséggel sincsenek mindenütt megelégedve, bár érthető okokból ezt mint kényes témát nem nagyon merik bolygatni.

Héregről pompásan írja, hogy „mi kellene a községben? Elsősorban jó vezetőség és összetartás, mert anélkül nem tudunk előre haladni.“ Több helyen azonban ez nincs meg, sem egyik, sem másik. „A község választottjai mindenre csak azt mondják, hogy majd a jegyző úr meg a tanító úr tudja, olvassuk egy helyen. „Igen, azok tudják, de csak úgy, hogy ne a nép zsebe teljen,“ — „A közigazgatás terén csak egyet akarok felhozni“, olvassuk egy másik dolgozatban. „Vannak vezető emberek, kik többet ártnak, mint amennyit használnak a falunak.“ „A községünk vezetői elég jók“, állapítják meg Tolnán, s nem tudhatni, vajjon dicséret akart-e ez lenni. A kecskédi dolgozat írója pedig mintegy mindnyájuk nevében levonja a tanulságot: „ezért szomorú, hogy máma a falu népe nem tud ragaszkodni a község vezetőihez, akiken a fősúly fekszik s akiktől függ minden. Ilyenről számtalan esetet lehetne felsorolni.“

Súlyos panaszok vannak aztán a községi önkormányzat ellen. Méltatlanok, viszálykodó öregek kerülnek bele, hiszen a legfőbb szelektáló itt is a vagyon, a holdak száma. Sokhelyt éppen a képviselőtestület az elgáncsolója minden haladásnak.

Így egyik vélemény szerint „a községi vezetők választásánál nagyon sok nézeteltérés van, hogy milyen vallású kerül be. Nem azt nézik, hogy lelkiösmeretes egyén-e.“ „Csak rang legyen, olvassuk a kecskédiek elveit, hogy aztán ahhoz tehetség vagy felfogás is van, azt a községet kormányozni, vagy neki hasznára lenni, az már nem fontos.“ Nagynéha mégis bekerül egy szegényebb, valószínűleg értelmesebb ellenjelölt, mint Vértessomlón, ahol „a múltévi választáson egy zsellér lett a bíró, azóta nem megy ki a veszekedés a faluból“. Pedig egyre többen akadnak, akik belátják, hogy mégiscsak érdemesebb az okosabbat választani, de „ha volna is olyan, az sem meri, mert fél, hogyha ez kitűnik, öbelőle nem lesz többé községi választott“.

Naszályon a képviselőtestület „el van maradva a mai kultúrától, vagyis ők azt mondják, azelőtt jó volt, akkor most is jól van így“. De

nagyon egyformán van ez mindenütt. Egy másik szóról szóra ugyanezt írja Héregről: „bizony a régi öregek mind azt mondják, úgy volt azelőtt, jó lesz úgy mostan is“.

Egyik a tatai járáshoz tartozó községben községháza építéséről tanakodnának, de a képviselőtestület leszavazza, mondván, „azelőtt is abba lakott a főjegyző, akkor most is lakhatik benne, örüljön, hogy megválasztottuk“. Egy másik faluban arról vitatkoznak, bevezessék-e a villanyt. „Erre az a felelet, elismerjük, hogy jó volna, de mégsem szavazzuk meg, de arra nem tudnak felvilágosítást adni, hogy mért nem“. Ilyen helyeken aztán szegény főjegyzőnek, „ha valamit meg akar velük értetni, ötször-hatszor össze kell hivatnia a képviselőtestületet, míg meg tudja velők értetni, hogy hogy és mikép áll a helyzet“.

Nagy baj aztán a Csallóközben is, hogy „a képviselőtestület egy felerészben egy rokonságbul van, így hát nehéz velük bódogni“. Elfogultak, gyakran szemet hunynak, amikor nem kellene. „Nagyon sok büntetést kellett volna végezni, — írja valaki a mezei károkkal kapcsolatban — de sajnos nem történt száz százalékig törvényértelemben. Mer a sógort, vagy a jóbarátot még sem lehet olyan nagyon büntetni.“

Egy páran külön megemlékeznek a parasztsorból kikerültekről. Közülük a legtöbb nem jut magasra, megreked egy altiszti állásban, de igen sok esetben itt is érzi, hogy paraszti származása nem jó ajánlólevél, különösen ha még följebb akar törni a középosztályba. Emelkedni akarnak és szinte kivétel nélkül megtagadják származásukat, sőt „úriságuk“ bizonyítására, ahol tehetik, tüntetnek parasztyűletükkel.

Kecskéd küldötte írja: „az ilyen ha-kap-eszik úr, vagy majd-halaszok úr, nem hogy a község népével együtt működjön, vagy azt a jóra vezetné, — inkább letiporja, lebutítja, hogy csak az igazságra, vagy a jóra rá ne jöjjön“.

A paraszti életforma a legtöbb helyen csődbe jutott. A mai paraszti sor reménytelenül súlyos és kilátástalan, nincs fejlődési lehetősége, aki teheti, menekül. Mind többen vágyakoznak a városi kispolgári nyugdíjas állás után, amely tulajdonosának öregkorára, munka nélkül is biztosítja a gondtalan és falusi viszonylatban magas színvonalú életet és elmennek villamoskalauznak, házmesternek vagy rendőrnek.

A polgárosodás utáni vágy sugárzik az írások legtöbbszöréből. A kezdet a városi ruházat majmolása. „A lakosság öltözködése öntudatosan városias“, írja valaki Felsőjányokról. „A népek elhagyták a paraszti viseletét“, mondja nagy büszkén a felsőgallai sváb legény is. „A népviseletből nem maradt meg semmi, jellemzi egy másik a bogyai viszonyokat, mert a község kénytelen volt az urak után menni.“ Kénytelen volt, mondja, s elhagyta nótáit, hagyományait. Hogy mennyire haladt ezen a vidéken ez a folyamat, arra jellemző, hogy amikor először ült össze ez a harminc tagú társaság, arra a kérdésre, no ki tud egy jó nótát? mūdalon vagy slágeren kívül semmi egyéb nem jutott az eszébe. Amikor pedig napok múlva előhozakodtak egy-egy véletlenül megmaradt magyar nótával, szemlátomást nehezükre esett az éneklés. Mintha attól féltek volna, hogy most művelt polgárokhoz nem méltóan viselkednek.

„Az ősszel bevezették a villanyt, írja valaki Tarjából, és most sokkal jobban érzi magát az ember, ha kimegy az utcára. Az ember úgy érzi, mintha kisvárosban élne.“ A kisváros. Ez csábítja, vonzza a lányokat is. Micsoda tragédia van a tatai 33 éves, 16 holdon gazdálkodó K. L. felkiáltásában: „a 10—30 holdas gazdák nem kapnak aszszonyt, mert mind a városra akar menni.“ Kalapos nagyságák, rendőrök akarnak lenni a parasztlányok, s nem véletlen, hogy a tanfolyamon résztvevő 30 gazdából 24 túl van a 25. életévén, de csak 10 házas van közöttük.

Észreveszik a városba tódulás egy másik okát is. Tarjában „a fiataloknak nincsen semmiféle szórakozása. Így nagyon unalmasan folyik a fiatalság élete“. Hogy aztán mégis mivel szórakoznak, azt mindenki tudja. Ne áltassuk magunkat, párját ritkítja Felsőjányok, ahol, ha ugyan igazat ír a tudósító, a fiatalság szabadidejét „legkevésbé sem a kocsmákban, hanem a rádió mellett tölti el“.

Ezt a társadalomról rajzolt képet kiegészíti a gazdasági. Az utolsó évszázad minden változása, fejlődése szemünk elé kerül. A mocsarakat lecsapolták, a legelőket feltörték s minden területet búzával vetettek be. Ma azután, ahogy ők is meglátják, válságba került az állattenyésztés, de a szemtermények árának zuhanásával válságba került az egész külterjes, búzatermeléshez ragaszkodó mezőgazdaság.

Ez a rész természetesen a leghosszabb és legrészletesebb a dolgozatokban. De bármennyire csábító lenne is, mégsem terjeszkedhetünk ki rá, mint kellene, egyrészt helyszűke miatt, másrészt pedig, mert kitűzött feladatunktól nagyon messze vezetne.

Részletesen foglalkoznak a gazdálkodás módjával, hibáival. A szemtermelés, a rét-és legelőgazdálkodás, az állattartás és fajállatok törzskönyvezése, a tejgazdaság, mindezek sorra kerülnek a dolgozatokban. Beszélnek a földek eldarabolódásáról, a tagosítás szükségéről, vagy ahol már megtörtént, ennek hasznáról. Szólnak a szőlő- és gyümölcs-termelés elmaradt voltáról s ahogy egyikőjük nem éppen elbizakodottan megállapítja: „mezőgazdaságunk és állattenyésztésünk süllyed“.

Külön megemlékeznek mind az uradalmakról. A hatalmas főúri hitbizományok ott terpeszkednek szinte minden tatai járásbeli falu határában, szántón és erdőn egyaránt. A falunak jutó föld sokszor alig elegendő a lakosság tört hányadának a megélhetéséhez, a többiek az uradalomba járnak bérmunkára, ami köztudomás szerint nagyon gyér megélhetést biztosít. Szigorú tárgyilagosság hangján szólnak az uradalmakról, szűkkeblűségükről, „mely a közérdeket egyáltalán nem szolgálja és nagy hátrány, hogy mindég a kisebbik fél fizet rá“.

Így jutunk el a legégetőbb kérdéshez, a földbirtok aránytalan megosztásához. Az uradalmak meggátolják a terjeszkedést, a legalacsonyabbra szorítják le a munkabéreket. A mezőgazdasági bérmunkás teljesen ki van szolgáltatva az uradalomnak, s ahol ez lelkiismeretlenül kihasználja hatalmát, elszegényedik a nép, elsatnyul fizikailag és szellemileg. Egyes vidékeken, ahogy ezekből az írásokból is látható, a szegénység oly nagy, hogy az emberek a maguknak való betevő falatot is alig bírják megkeresni, nemhogy még családalapításra is gondolnának. Ne felejtjük, hogy itt nem az uradalmi cselédek igénytelen népével állunk szemben. Az országnak ez a része már a polgárosodás felé kacsintgat, „igényei“ vannak, bár ezek az igények alig érik el a közönségesen jogos emberi igényeknek nevezett színvonalat. Ezek erről már lemondani nem hajlandók és inkább nem házasodnak, mintsem visszaessenek egy nehezen elért színvonalról.

„Nagyon nagy baja a községnek a földhiány, írja Héregről valaki, hogy el kell menni az uradalomba harmadosát kapálni; de oda is csak azok mehetnek, akiknek jó protekciójuk van. Van napszámos munka is, de az is protekcióval megy. „Ha pontatlanság fordul elő az órabér fizetésénél,“ nem mernek szólni, mert akkor kitiltják a munkából és még ennyi sem lesz. Ezért nem mernek a fiatalok családot alapítani, mert nincs biztosítva a megélhetésük.“

Naszályon, „lakosságunk fele vagyontalan és ezáltal a fiatalság abban a számításban van, hogy ebből az alacsony bérből saját magának is ölég megélni, nem még hogy megnősülni és családot alapítani.“

Majdnem ugyanezt írja P. J. Kömlődről. „Községünknek több mint a fele vagyontalan napszámos, akiknek még házuk sincs. Így azután megáll a természetes fejlődés, mert hiszen ezek akármilyen magas házbért fizetnek is, sohasem tudják, mikor kell a lakásukat elhagyniok. Nem mernek semmihez sem kezdeni, nem nőszülnek, nem alapítanak családot és így nem szaporítják a nemzetet. Mert, mint ahogy két pár madár sem él egy fészekben, úgy az emberek sem merik azt megtenni. Ebből csak nézeteltérés van, ez pedig mindig a testvériség rovására megy.“ Hogy a bajok gyökere valóban itt van, arra bizonyíték lehet a gazdag Felsőjányok, ahol „5, ro, sőt 12 gyermek található mind a szegények, mind a jobbmódúak között.“

A dolgozatok írói a gyökeres földreformban látják az egyetlen menekvést. Bizonyításukból kiérzik, hogy valami kiirthatatlan hit él bennük, hogy az a föld az övék, mert mindig is ők művelték meg és eljön még az idő, amikor ők lesznek a föld tulajdonosai.

A legtöbbben azonban nem elégszenek meg a bajok pusztá megállapításával. Tervekkel, ötletekkel jönnek elő. Nem nagyhangú szólamokat írnak papírra, melyeket senki sem vesz komolyan, legkevésbé az, aki mondja. Apró kis szándékok, elhatározások, ezzel indulnak vissza az otthoni életbe. Lapokon át idézhetnék gondolataikat, hogyan fognak ezután trágyázni, gyümölcsösöket telepíteni, fájálatokat hozatni, tejgazdaságot létrehozni. Foglalkoznak a szövetkezetekkel — egyik pedig az idegenforgalom emelésére dolgoz ki tervet, nem éppen ügyetlenül.

„Tehát sok javítani való van még“, mondja egyikőjük. Annyira sok, hogy egyesek reménytelennek látják a küzdelmet. A falu idősebb része bizalmatlan ezen gondolatok iránt, ők pedig még nagyon senkik a falu társadalmában ahhoz, hogy valakit is meggyőzhessenek, hiszen a vita tekintélyi érvekkel folyik. De az is kiderül ezekből a dolgozatokból, hogy a fiatalság már egységesen ezen az ismertetett állásponton van.

„A fiatalabbak már belátták, hogy így nem jó lesz, ha így megy, mint valamikor.“ „A mai fiatalság már egészen másként gondolkodik, de sajnos, azok még nagyon soká tudják a tudásukat érvényesíteni.“ „Mi akarnánk az új életet, de a fiatalabbak semmit sem tehetnek.“ Általában nagyon bíznak magukban, s ahogy egyik kifejezi, igaz, hogy nagy a baj, de „az ifjú generáció majd megoldja mindezeket.“

A falu átlagos műveltségi szintjét akarják először emelni. Hangsúlyozzák, hogy minden elhaladásnak megelőzője kell hogy legyen a szellemi, műveltségbeli fölkészülés.

„Az én véleményem az, írja egyik Dadról, hogy kötelezővé kell tenni a népfőiskolák felállítását járásonkint és az abban való oktatást.“

Egy másik így ír: „emelni kell a falu értelmét. Ez elérhető a falusi népművelés emelésével, oly értelemben, hogy ennek előadásait gyakrabban tartjuk és a falun kívülálló, tehát nem helybeli előadókat is bevonunk az előadásba. Szükségesnek tartanám a téli gazdasági tanfolyam olyanképpen való átszervezését, hogy ott ne gyerekeket, hanem már érett fiatal gazdákat képezzenek ki. Ezek a tanultakat önállóságuknál fogva be is tudják mutatni. Feltétlenül szükséges a népfőiskolának a kibővítése, hogy itt minél többen, minél hosszabb ideig tanulhassanak.“

Ezzel a magasabb műveltség, több tudás utáni vággyal zárul a dolgozatok majdnem mindegyike. Teljesen maguktól eljutnak oda, ahová Széchenyi István óta oly kevesen jutottak el, érzik, hogy műveltségre, több tudásra van szükség mindenekelőtt.

Távol áll tőlünk, hogy tanulságokat vonjunk le a felsoroltakból. Ezek az írások maguktól is beszélnek annak, akinek van füle a hallásra. Az éleslátás, ítélőképesség, ami bennük megnyilatkozik, még középosztálybeli körökben sem lenne mindennapi. Természetesen nem felejtjük, hogy ittr a falvak legjobbjával ismerkedtünk meg, de mégis az a népréteg, amelyik magára hagyatva is ilyen embereket termel ki, megérdemli, hogy törődjünk vele.

Befejezésül hadd emeljük ki még egyszer az egyik hallgató, Pénzes József szavait, mely nemcsak az ő legfőbb kívánságukat fejezi ki, de a tatai népfőiskola legfontosabb tanulságát is: „emelni kell a falu értelmét“.